De man met de ijzeren schedel

de overlevingskunst van vijf Nederlandse wondermensen

Jaco Berveling

uitgeverij De Republiek

Inhoudsopgave

Inleiding – Vijf wondermensen 7
Een charmant prinsje 21
De man met de ijzeren schedel 45
‘Een enormiteit van vleesch en been’ 63
De zwaarste man ter wereld 89
Beroep: duikelaar 117
Nawoord – De vrouw met de ijzeren borsten 137

Verantwoording 155
Dankwoord 167

Inleiding
Vijf wondermensen

Wanneer Albert Johan (Jan) Kramer begin 1920 in New York arriveert is hij 22 jaar. Hij heeft huis en haard verlaten voor een geweldig avontuur. Jan is uitzonderlijk lang en is door een manager gestrikt om als reus twee jaar lang door Amerika te toeren. Jan is als 'freak' of 'wondermens' een attractie die de aandacht trekt en journalisten komen hem maar wat graag interviewen. De jonge Amsterdammer spreekt geen woord Engels, maar ondanks de taalbarrière weet hij de Amerikanen om zijn vinger te winden. Ze vinden hem met zijn blauwe ogen en volle bos haar een knappe kerel met een aanstekelijke, jongensachtige lach.

Zijn manager vertelt iedereen die het maar wil horen dat Jan 2,74 meter lang is, 'speels als een jongen van tien' en een onverbeterlijke grappenmaker. De Amsterdammer bewijst het door de journalisten van alles op de mouw te spelden. Zo beweert hij met een stalen gezicht dat zijn Amsterdamse vriendjes de toren van het koninklijk paleis opklommen om in de verte naar Haarlem, Utrecht en Zaandam te kijken. Jan bleef echter thuis omdat hij zo lang was dat hij die steden kon zien zonder van zijn plek te komen. In rap tempo volgen nog meer grappen, grollen en complimenten. Jan vertelt dat hij vroeger in de kerk het geld dat hij voor de collectezak kreeg stiekem zelf hield. Hij kocht er snoep van en daar is hij zo lang van geworden. Ook vindt hij de meisjes in New York de mooiste die hij ooit heeft gezien.[1]

De Amsterdamse reus is moederziel alleen en bijna zesduizend kilometer van huis, maar voelt zich volkomen thuis op zijn nieu-

we plek. Jan is kortom een echte Amsterdamse lefgozer.

Kramer was niet de enige bijzondere Nederlander met lef. Ook vier andere 'afwijkende' Nederlanders dwingen respect af. Ze traden in de periode 1880-1925 als 'freak' op in theaters, musea, circussen en de openlucht. Het waren vijf Nederlandse overlevers en avonturiers. Ze kwamen geen van allen uit rijke families, waren laag opgeleid en spraken geen woord buiten de deur, maar stortten zich niettemin in buitenlandse avonturen. Ze voelden zich nergens te goed voor, leerden al doende hun talen en pakten aan wat er aan te pakken viel. Het voerde hen de halve wereld over.

De dwerg Gerrit Keizer (1874-1946), de zoon van een eenvoudig werkman, was zes jaar oud toen hij optrad op de kermis van Groningen. Hij was nog een puber toen hij in 1891 op tournee ging door Europa. Twee jaar later stak hij over naar de Verenigde Staten. Hij maakte zich meerdere talen eigen en werd een gevierd artiest.

De Amsterdammer Willem (Billy) Wells (1840- ?) had een minstens zo avontuurlijk leven. Hij zwierf al op jonge leeftijd de wereld over en trad daarna in de Verenigde Staten en Europa jarenlang op als 'de man met de ijzeren schedel'. Dankzij die bijzondere schedel kon hij enorme brokken hardsteen op zijn hoofd kapot laten slaan.

De eerder genoemde Albert Johan Kramer (1897-1976) trad op zijn negentiende (en nog volledig groen achter zijn oren) op in een immens Berlijns theater. Hij kreeg de artiestennaam Jan van Albert en stal met zijn 2,42 meter de show (2,74 meter was echt overdreven). In 1920 vertrok hij voor een tour naar de Verenigde Staten. Zijn optredens waren een groot succes en ook in Europa verdiende hij een dik belegde boterham.

Net als de anderen stortte Egon Cannon (1884- ?) zich in het avontuur. Hij verdiende zijn geld als 'dikke man' en zwierf door Europa. Tijdens zijn tocht liet hij een spoor van briefkaarten met zijn beeltenis achter. Hij sprak geen woord Engels, maar vertrok in 1913 naar Australië om op te treden in een *Wondershow*.

Charles Takkenberg (1896-1958) begon ook aan een bijzondere onderneming. Terwijl wereldwandelaars in de jaren 1920 lopend grote afstanden aflegden, besloot hij dat duikelend te doen. De 'duikelaar' sprak geen woord Frans maar ging vanuit Amsterdam via Brussel en Parijs al koprollend naar Marseille. Daarna keerde hij met een bijzondere fiets naar Nederland terug. Hij deed bijna twee jaar over zijn reis terwijl hij in zijn onderhoud voorzag door de verkoop van briefkaarten.

Freaks in soorten en maten

De mannen staan alle vijf te boek als 'freak'. Over het algemeen onderscheiden wetenschappers vier categorieën.[2,3] In de eerste plaats zijn er de 'geboren' freaks met een lichamelijke afwijking. Het zijn 'spelingen der natuur'. In deze categorie vallen de Siamese tweelingen, de vrouwen met baarden, de dikke dames en de reuzen en dwergen. Gerrit Keizer, Billy Wells, Albert Johan Kramer en Egon Cannon behoren tot deze eerste categorie.

Een tweede categorie is de 'gemaakte' freak: mensen die hun lichaam vrijwillig onder handen nemen. Denk aan vrouwen met extreem lang haar (de vrouw van Billy Wells trad op als 'long haired woman'), mensen met piercings of tatoeages (Egon Cannon had Wallona Aritta als collega. De vrouw werd geroemd om haar verfijnde tatoeages die haar lichaam als kant leken te bedekken).

Een derde groep bestaat uit mannen en vrouwen met 'novelty acts'. Ze halen bijzondere toeren uit en treden bijvoorbeeld op

De term 'freak'

De termen 'freak' en 'freakshow' hebben een negatieve bijklank. Het roept een groezelig beeld op van mensen die zich respectloos vergapen aan het ongeluk van anderen. Dat is niet altijd zo geweest. Tot het eind van de negentiende eeuw was freak de gebruikelijke naam voor de artiesten in de *sideshow*. De term 'freak' was afgeleid van 'freak of nature', oftewel 'speling der natuur'. Naast 'freak' werden in het Nederlands ook termen als 'natuurwonderen' en 'natuurgrillen' gebruikt en minder fraaie woorden als 'gedrochten', 'wangedrochten' en 'monsters'.

De negatieve connotatie van 'freak' ontstond geleidelijk, maar werd gemarkeerd in 1899. In dat jaar kwamen de 'spelingen der natuur' in het circus van Barnum & Bailey in verzet. De artiesten vonden de term freak 'honend' en vernederend. De meesten van hen zagen er wat anders uit dan gewone stervelingen, maar dat was nog geen reden om hen freaks te noemen. Ze kwamen twee keer bij elkaar en eisten dat directeur Bailey de term niet meer in advertenties zou gebruiken.

Billy Wells had, samen met Annie Jones, de vrouw met de baard, een leidende rol. Net als veel andere freaks voerde Billy tijdens de bijeenkomsten het woord en vertelde wat hem dwars zat: 'Dat er stenen op iemands hoofd worden stukgeslagen is toch geen reden om hem een freak te noemen? (...) "Wondermens" – ik denk dat dat voor ons het beste woord is. Waarom zou onze vriendin Miss Annie Jones in hemelsnaam een freak genoemd moeten worden? Ik weet dat menig man met een blotebillengezicht haar mooie zijdeachtige baard is gaan bewonderen en wilde dat hij er net zo een had. Waarom laat ik stenen op m'n hoofd stuk slaan? Om de kost te verdienen. Maar dat wil niet zeggen dat ik een freak ben.'[12]

Zij dachten na over andere termen. Er ging een lange lijst met mogelijkheden rond waarop iedereen kon stemmen. De term 'human marvel' scoorde hoog, maar het winnende woord

werd ‘prodigy’. De freaks wilden voortaan ‘prodigies’ worden genoemd, wat net als ‘human marvel’, in het Nederlands neerkwam op ‘wondermenschen’ of ‘wonderscheppingen’.[13]

Ook vandaag de dag ligt het gebruik van sommige termen gevoelig. Woorden als ‘dwerg’ en ‘lilliputter’ waren rond 1900 volledig ingeburgerd, terwijl we die nu (net als ‘freak’) als denigrerend kunnen ervaren. Deze terminologie wordt in dit boek gebruikt omdat goede alternatieven niet makkelijk te vinden zijn, maar waar mogelijk wordt ‘freak’ afgewisseld met ‘wondermens’ en ‘dwerg’ met ‘klein mens’.

Bailey gaf gehoor aan de oproep. Toen het circus in 1901 in Nederland was, had de begeleidende gids de titel *Het Boek der Wonderen* met daarin ‘uitvoerige beschrijvingen der Wondermenschen’. In de gids werd gesproken over ‘menschelijke abnormaliteiten’ en ‘curiositeiten’. Het ging om menselijke wezens met ‘dezelfde gewaarwordingen en gevoelens als andere

De zeldzaamste menschelijke Wezens op Aarde,

met dezelfde gewaarwordingen en gevoelens als andere menschen.

Het eerst willen wy ons bepalen tot de „Freaks", zooals de Amerikanen die eigenaardige menschen noemen, welke als natuurspelingen in onze tentoonstelling zijn opgenomen. Een „Freak" zelf schijnt eerstens zich ingen dezen hard klinkenden naam en worden liever „Prodigies" (Wonderkinderen) genoemd, misschien om de dollvreemdste bestelling „menschelijke curiositeiten" zijn, (ie-dereenie den tijd, dat zy op de entrée te zijn zitten, worden deze menschen elk op hunkert aan de toeschouwers voorgesteld by welke geleegenheid hun eigenaardigheden en kunststukken door hiertoe aangestelde personen op uitvoerige wijze werden beschreven.

Zonder ons nu te storen aan de plaats, die zy op de estrade innemen, verdeelen wy deze menschen in drie klassen: 1. de natuurspelingen; 2. zy, die bijzondere kunststukken uitvoeren, waardoor zy in staat zijn gestold door hun afwijking van gewone menschen; 3. zy, die buitengewone toeren vertoonen, doch wegens hun eigenaardigheden beter voor de entrée passen dan voor de arena.

Wy beginnen met de eerste klasse en zullen onze lezers kennis maken met de wijdverspreide familie der „Wondermenschen."

De gelien, die de natuur ons en dan by haar schepingen opmaakt, zijn aan geen enkel werelddeel gebonden.

JoJo, de Poedelman, wiens eigenaardig uiterlijk onder al de zelfzame wezens dezer ongewone tentoonstelling zoeds dadelijk de oogmerkzaamheid tot zich trekt, is in Centraal-Rusland geboren. Over zijn moeder is ons niets bekend; zijn vader wonnde alleen wilde in een spoetsoeb in het moeilen van Kastroms, waar hy met JoJo voor 23 jaar werd ondekt. Zoowel vader als zoon waren twee jaar gevangen, doch het lukte hun ten slotte te ontsnappen, waarbij zy de bewaarders gebonden, bedekt. Een tijd lang werden beiden zonder tentoongesteld. De vader echter herfde niet lang meer en na zijn dood werd JoJo op school gedaan. Voor ongeveer 16 jaar maakte hy een tournée door Europa en in het jaar 1884 werd hy door een agent van Barnum voor diese tentoonstelling in Amerika geëngageerd, waar hy zonder tusschenpaus tot het einde van 1887 bleef. Hy heeft engelsch leeren spreken en te lezen, maar hy gaf de voorkeur aan russisch. Behalve de harige bedekking van zijn gezicht en zijn lichaam en zijn merkwaardige gelijkenis met een poedelhond, geeft zijn tandsteisel hem recht op den naam, dien hy hem gegeven hebben. In zijn bovenkaak zijn sleechts hondetanden, en in zijn onderkaak 5 scherpe snijtanden, die zeer op kleine hondetanden lijken. Ook een soort van beeptitine van zijn gezicht heeft de natuur hem twee banden geschonken, also meer gevormd, dat men zo zeiden mooier aantreft.

Een allerliefste kleine fee is **Queen Mab,** het lieftrip van vrouwerijke schoonheid en gracie. Ofschoon sleechts 22 duim lang, en nauwelijks 18 pond wegend, is zij in zoover een contrast met de meeste dwergen, daar zy volkomen gepropportioneerd is en er moei en lief uitziet. Queen Mab is in Zwitsers geboren en 19 jaar oud. Ondanks haar jeugdigheid heeft zij reeds vele reizen gemaakt; zij spreekt verschillende talen en heeft de gneeds zer geldd aan vele gekroonde hoofden van Europa te zijn voorgesteld.

Mabel Milton, de Dame met het lange haar is van geboorte een Amerikaansche uit de Verenigde Staten. Van nature heeft zij wonderscheen lang haar; nooit toch heeft zij een haarmiddel, welk dan ook, gebruikt, om den groei der haren te bevorderen. Zij gebeeft aan geen van al deze middelen, en raadt alle dames aan zulke haarwateren niet te gebruiken, daar zij ten slotte de haren vernielen en dat groei belemmeren. Wanneer Miss Milton staat, in opgerichte houding, bedekt haar haar zij eenige duimen den grond. Rokkenkunstenaars hebben uitgerekend dat

Jo-Jo, de Poedelman.

Het Boek der Wonderen, met de ‘zeldzaamste menschelijke Wezens op Aarde’, 1901.

menschen'.[14] In 1903 toen het Barnum & Bailey-circus was teruggekeerd in New York ging Bailey weer 'freaks' gebruiken en opnieuw kwamen de wondermensen in verweer.[15] Billy Wells leidde ook deze protestbijeenkomst in goede banen en liet weten dat het blijkbaar nodig was om het geheugen van de directeur op te frissen. De aanwezige manager haastte zich te zeggen dat Bailey ongetwijfeld aan hun wensen tegemoet zou komen.

Een gelukkig leven?

Het noodlot bepaalde dat Keizer, Kramer en Cannon als 'geboren' freak door het leven moesten. Wells en Takkenberg kozen vrijwillig voor hun rol als wondermens. Hun hoogtijdagen lagen in de periode 1880-1925. Het lijkt een tijd die voorgoed voorbij is, maar is dat wel zo? Is de belangstelling voor 'wondermensen' niet van alle tijden? En hoe gingen de mannen om met de nieuwsgierigheid van het starende publiek? Waren ze tevreden met het leven dat ze leidden? En konden ze leven van hun bestaan als freak? Om die vragen te kunnen beantwoorden zullen we eerst met ze kennis moeten maken. Dus hooggeëerd publiek, ontmoet de kleine, maar pittige Gerrit Keizer, leef mee met de hardwerkende avonturier Willem (Billy) Wells, maak kennis met de even aardige als zakelijke reus Albert Johan Kramer, ga op stap met de zachtmoedige kolos Egon Cannon en rol een eindje mee met de uitgekookte Charles Takkenberg.

De man met de ijzeren schedel

Iedereen schrok zich dood toen de achtjarige Willem Wells in 1848 van tweehoog uit het raam viel. Hij belandde bovenop zijn hoofd. Niemand kon toen vermoeden dat het ongeluk zou leiden tot een opmerkelijke carrière.

De kleine Willem woont in 1848 in Amsterdam in – waarschijnlijk – de Oude Hoogstraat. De jongen hoort dat er een muziekkorps in aantocht is, holt naar het raam en opent het. Hij leunt te ver naar voren en valt vierenhalve meter naar beneden. Zijn moeder ziet het gebeuren en loopt gillend de trap af. Ook toeschouwers snellen toe, waaronder een arts. Iedereen vreest het ergste, maar wanneer ze bij hem zijn springt Willem op, klapt blij in zijn handen en holt de muziekband tegemoet.

Willem is een medisch wonder. Hoe kan iemand een dergelijke val op zijn hoofd overleven? Normaal gesproken zou zijn schedel zijn gebarsten, zoals je de schaal van een gekookt eitje open tikt. Artsen onderzoeken hem in het ziekenhuis en constateren dat zijn schedel drie keer zo dik is als een gewone schedel. Dat geldt niet alleen voor zijn hoofd. Al zijn botten blijken ongewoon dik. Willem zou jaren later nog veel plezier beleven aan zijn bijzondere gestel. In het theater en in het circus verdient hij met zijn 'ijzeren schedel' een dik belegde boterham.

Willem wordt Amerikaan

Wanneer Willem dertien jaar oud is emigreert hij met zijn ouders naar de Verenigde Staten op zoek naar een beter leven. In Chicago maakt hij zijn school af waarna het avontuur lokt. Hij belandt in San Francisco waar hij op een schip aanmonstert dat naar Londen vertrekt. Daarna wordt hij matroos op een Nederlandse driemaster naar Buenos Aires. Daar aangekomen heeft hij even genoeg van de zee en meldt hij zich vrijwillig aan bij het Argentijnse leger. Na drie maanden krijgt hij een bevel van een officier waar Billy hartelijk om moet lachen. De militair beschouwt het als een belediging, pakt zijn degen en slaat Billy met de platte zijde op zijn hoofd. Tot verbijstering van de officier breekt zijn degen in tweeën. De man is bereid Billy te vergeven op voorwaarde dat hij zo snel mogelijk het leger verlaat. Billy neemt het aanbod aan en wordt kok op een Duits schip dat op weg gaat naar New York. Via New York belandt hij weer in Chicago. Wells besluit in de Verenigde Staten te blijven en wordt Amerikaan. 'Willem' wordt 'William' en uiteindelijk 'Billy'.[1]

Wells gaat tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) in dienst en werkt jarenlang voor de overheid als verkenner en koerier. Hij raakt in 'The Far West' regelmatig slaags met Sioux-indianen. Hij houdt er de nodige littekens en een medaille voor betoonde moed aan over. Een journalist noteert zijn ervaringen en constateert dat de 'koperkleurige heeren (...) met tomahawks en breekijzers op zijn wondermenschen-hersenpan [hadden] geslagen'. Dit bleef echter zonder gevolgen. Zijn 'triplepantserschedel' had het glansrijk doorstaan.[2]

De opkomst van het dime museum

Door zijn val uit het raam, zijn ervaring in Argentinië en de gevechten met de indianen wordt het Wells duidelijk dat hij een

bijzondere schedel heeft. En daarmee is geld te verdienen. In het midden van de negentiende eeuw worden de Verenigde Staten overspoeld door immigranten. Ze strijken vaak neer in de grote steden, zoals New York en Chicago. In deze steden ontstaat zo een grote behoefte aan goedkoop amusement. De showman Phineas Taylor Barnum (1810-1891) speelt daar perfect op in. Hij opent in 1842 in New York zijn American Museum. Het museum biedt meerdere vormen van vermaak onder één dak. Je kunt kijken naar curiositeiten, zoals een opgezette zeemeermin, naar een toneelstuk gaan en lezingen bijwonen. De echte publiekstrekkers zijn de optredens van jongleurs, goochelaars en buiksprekers en verschillende 'wondermensen', waaronder reuzen, dwergen, Siamese tweelingen en dikke mannen en vrouwen. Het museum wordt een doorslaand succes en talloze ondernemers volgen Barnums voorbeeld. Er worden in Amerikaanse steden tientallen dime musea uit de grond gestampt.

Billy wandelt op een dag zo'n museum binnen, vertelt de directie wat hij wil doen, vraagt 75 dollar per week en kan, tot zijn eigen verbazing, direct aan de slag. Rond 1890 begint hij op te treden. Zo staat hij in 1891 in Harry Davis' Fifth Avenue Museum in Pittsburg als 'de man met de ijzeren schedel'.

'Harder! Harder! Sla harder!'

Billy's act is even simpel als indrukwekkend. Hij laat in de zaal ter inspectie een dekentje rondgaan en klimt daarna het toneel op. Vervolgens gaat hij op een stoel zitten en nodigt zes mannen uit om het podium te betreden. Hij vouwt het dekentje op, legt het op zijn hoofd en vraagt aan de mannen om een enorm brok steen op zijn hoofd te tillen. Wanneer dat is gebeurd houdt hij het gevaarte met twee handen vast. Hij kiest altijd voor een stuk hardsteen van ongeveer 25 centimeter dik en 50 centimeter in het vierkant. De stenen kunnen wel negentig kilo wegen. Vervol-

Billy Wells in actie op een Sideshow Cabinet Card.

gens vraagt Billy of de sterkste man in de zaal naar voren wil treden. Die krijgt een sloophamer in zijn handen gedrukt en hem wordt gevraagd de steen te verbrijzelen. Wanneer de hamer de steen raakt klinkt een harde dreun door de zaal. Wanneer het niet in één keer lukt schreeuwt Billy 'Harder! Harder! Sla harder!', net zolang tot de steen in stukken op de grond ligt. Het komt regelmatig voor dat de man met de hamer na een handvol pogingen uitgeput moet opgeven. Dan is de volgende sterke man aan de beurt totdat het karwei geklaard is.

Het is een spectaculair gezicht, ook omdat de enorme steen en het geweld van de hamer nogal een contrast vormen met Billy's breekbare lichaam. Hij is klein, slank en weegt net iets meer dan zestig kilo. Zijn act maakt heel wat los in de zaal. Een journalist noteert: 'De kinderen schreeuwen (...), de vrouwen vallen flauw (...) en Billy Wells staat triomfantelijk op, zonder een schrammetje, klaar om het opnieuw te doen.'[3] Na afloop zijn er souvenirjagers die brokstukken van de steen verzamelen als aandenken.

In vorm blijven

Billy bouwt een reputatie op als een man met een ongekend hard hoofd. Hij verdient er zelfs een medaille mee. Aan het eind van de negentiende eeuw valt er geld te verdienen met een wel heel

Een afgeladen 'Midway' in Toronto in de jaren 1920.

Een eenvoudige jongen uit De Pijp

Jan van Albert is de artiestennaam van Albert Johan Kramer. Hij wordt geboren in Amsterdam op 15 juni 1897 en brengt zijn jeugdjaren door in de Kuiperstraat in De Pijp. Hij groeit op in een eenvoudig arbeidersgezin, met een broer en vier zussen. Zijn vader werkt als mandenmaker. Terwijl zijn broer en zussen allemaal van gewone lengte zijn groeit Albert uit tot ongekende proporties. Kramer mocht graag vertellen dat hij als baby zeventien pond woog en dat hij op zijn zevende al twee meter lang was, wat betekende dat hij in geen enkele schoolbank paste. Op negentienjarige leeftijd is hij 2,22 meter lang en hij wordt uiteindelijk 2,42 meter. Hij is daarmee waarschijnlijk de langste Nederlander die ooit heeft geleefd, en op zijn negentiende jaar in Amsterdam al een opvallende verschijning.

Kramer krijgt landelijke bekendheid wanneer in 1917 het tijdschrift *Het Leven* op zoek gaat naar 'den kleinsten en den grootsten Nederlander'.[1] Het tijdschrift doet een beroep op de hulpvaardigheid van alle lezers. Er komen twee duidelijke win-

naars naar voren. Albert wint met zijn 2,22 meter een bedrag van vijfentwintig gulden en gaat samen op de foto met Leendert Zwemmer (1896-1919) uit Zandvoort, de kleinste Nederlander met zijn 67 centimeter.

De publiciteit zorgt ervoor dat hij wordt benaderd door een Duitse impresario. Kramer vertelde in 1951 tijdens een interview voor het *Wierings Weekblad* hoe dat in zijn werk ging. 'Toen ik negentien jaar was bood een impresario mij aan met hem naar Berlijn te gaan tegen een honorarium, dat mij toen enorm leek. (...) In Berlijn stond ik de eerste de beste avond voor een zaal met drieduizend mensen. Dat is een vreemde gewaarwording, hoor!'[2,3] Kramer kreeg de artiestennaam 'Jan van Albert' of soms kortweg 'Albert'.

In Duitsland werkt hij bij de shows van Schippers & Van der Ville. Het bedrijf wordt geleid door de Duitse reus Joseph Schippers, oftewel Der Lange Josef, van 2,18 meter en de voormalige koorddanser en degenslikker Otto Ernst Wilhelm van der Ville. Boven de kermistent staat in grote letters 'Van Albert, der Riese aus Holland'.

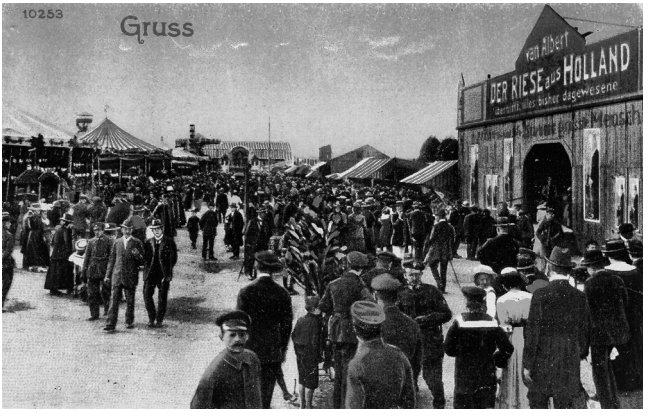

Ansichtkaart 'Der Riese aus Holland'. (Collectie Wouter de Herder)

Seppetoni, een kleine jodeljongen

De Amsterdamse reus is lang, maar doet er ook alles aan om lang te lijken. Kramer overdrijft en accentueert zijn lengte door bijna altijd met een dwerg op te treden. Hij werkt jarenlang samen met Josef Fässler (1894–1966)[4] uit het Zwitserse Appenzeller, een man met een lengte van 87 centimeter, die de artiestennaam Seppetoni draagt. De kleine Fässler treedt tijdens de Eerste Wereldoorlog op in Zwitserland. Hij wordt daarbij begeleid door zijn zus Wilhelmina en zijn impresario. Die begeleiding is hard nodig, want Seppetoni is geestelijk gehandicapt en kan niet rekenen en schrijven. Met zijn 'grappige falsetstemmetje' jodelt hij echter als de beste. Een van zijn succesnummers is 'Min Vater isch en Appenzöller'. Seppetoni is in die tijd nog maar 68 cm lang en een legerofficier zet dan ook grote ogen op wanneer hij zich meldt voor militaire dienst. De kleine man is verontwaardigd wanneer hij niet wordt toegelaten.

Het consequent overdrijven van Kramers lengte werkt. In kranten en tijdschriften duiken de meest fantastische lengtematen op, tot aan 2,86 meter toe, en journalisten vinden het prachtig om Kramer bloemrijk te omschrijven. Zo is hij een 'enormiteit van vleesch en been'[3] en draagt hij schoenen 'waarin een rhinoceros een voetbad' kon nemen. Zijn handen zijn 'zo groot als een presenteerblad' en de journalisten beweren dat ze bovenop een tafel moeten klimmen om met hem een gesprek te kunnen voeren. De Amsterdamse reus benadrukt dat zijn kleding op maat gemaakt moet worden en door de hoeveelheid stof peperduur is. Hij mag er graag een grap van maken. Zo had je een periode dat kleermakers een pak voor een vaste prijs aanboden. Kramer liep dan bij zo'n kleermaker binnen en zei doodleuk: 'Voor mij graag een half dozijn kostuums. En als je toch bezig bent, doe er maar een paar overjassen bij.'

Wortham Shows in Amerika

In 1920 is het tijd om Amerika te veroveren. Albert wordt in Zwitserland benaderd door de showman Ike Rose die hem strikt voor een tour. Ike Rose (1865-1935), geboren als Isaac Rosenstamm, is een doorgewinterde talentenscout die de hele wereld over trekt.[5] Samen met zijn jongere broer Lew Rose managet hij talloze artiesten waaronder zijn vrouw Saharet (een opwindende danseres), de boeienkoning Harry Houdini, de Javaanse dwerg Pani, de Siamese tweeling Rosa en Josefa Blažek en een groep van 25 dwergen, 'Rose's Royal Midgets'. Rose heeft zijn thuisbasis in Berlijn en wordt in zijn tijd gezien als de 'grootste impresario en showman in Europa'.

Ike en Jan stappen samen op de oceaanstomer Mauretania om in het voorjaar van 1920 in New York aan te komen. Albert is dan de 'tallest man ever to enter the United States'. Het moet

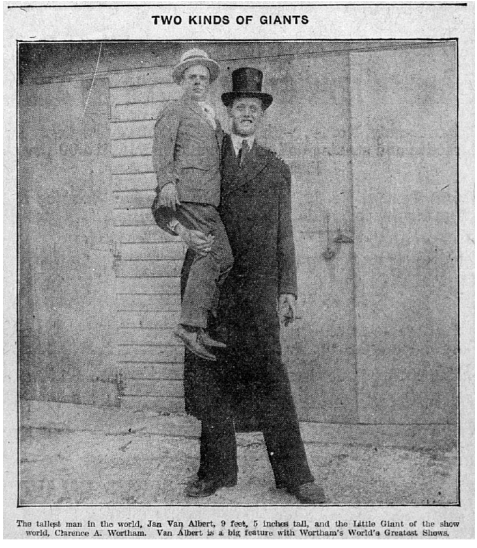

Twee reuzen. Jan neemt de showgigant Clarence Wortham op de arm. (1920)

In het Panopticum van Castan in Berlijn waren regelmatig wondermensen te zien (zie o.a. pagina 98).

De zwaarste man ter wereld

Na ruim een week op zee arriveert Egon Cannon in 1913 met het schip Medina in Adelaide. Het is de bedoeling dat hij met een rondreizende Wondershow in Australië gaat optreden als 'dikke man'. Dat hij veel bekijks zal trekken staat buiten kijf. Cannon heeft een ongekende omvang en een gewicht van 350 kilo. Maar dan doet zich een groot probleem voor. Cannon kan het schip niet af. De dikke man wijst erop dat de loopplank een veel te steile helling heeft en niet is berekend op zijn gewicht. Een eventuele val zal voor iemand van zijn postuur grote gevolgen hebben. Er wordt driftig op de kolos ingepraat, maar hij weigert ook maar een stap op de loopplank te zetten. Als er geen oplossing wordt gevonden valt niet Cannon, maar de zorgvuldig voorbereide Wondershow in het water…

De Hollandse kolos

Egon Cannon wordt op 7 mei 1884 geboren. Tot zijn zevende levensjaar ontwikkelt hij zich zoals ieder ander kind. Daarna begint zijn gewicht en omvang in hoog tempo toe te nemen. Op zijn elfde weegt hij 314 pond, op zijn negentiende 498 pond en een aantal jaar later zit hij al op een gewicht van 738 pond. Met zo'n omvang en formidabel gewicht ben je al snel een bezienswaardigheid. Cannon besluit ervan te profiteren en presenteert zich voortaan als 'Colosse Géant Hollandais', 'de Hollandse kolos'.

Over zijn geboorteplaats lopen de meningen uiteen. Zijn biograaf meldt dat hij in Amsterdam is geboren en ook op de briefkaarten die hij van zichzelf verkoopt wordt Amsterdam als geboortestad genoemd. Daar staat tegenover dat er ook briefkaarten circuleren waarop staat dat hij uit Keulen komt. Cannon sprak in ieder geval zowel Nederlands als Duits. Het meest waarschijnlijk is dat zijn Nederlandse ouders naar Duitsland zijn vertrokken en dat hij in Keulen ter wereld is gekomen. Je zou hem een Nederlandse Duitser of Duitse Nederlander kunnen noemen.

Egon heeft zijn gewicht niet van een vreemde. Zijn vader en moeder zijn zowel lang als zwaar. Zijn ouders krijgen vijf kinderen die uiteindelijk allemaal tussen de 300 en 400 pond wegen. Egon is de zwaarste van het stel. Doktoren van de medische faculteit in Parijs meten hem op en constateren dat hij een bijzonder fenomeen is. Zijn maten zijn dan ook indrukwekkend. Zo is hij 1,90 meter lang, heeft hij een borstomtrek van 2,05 meter en is de omvang van zijn buik helemaal ontzagwekkend: 2,42 meter. En als je de omvang van zijn dijen opmeet kom je uit op 1,38 meter. Alles is kolossaal aan Cannon.

Egon Cannons optreden

Egon heeft geen spectaculaire act. Dat kan ook niet gezien zijn omvang. Hij is niet in staat om, zoals de kleine en lenige Gerrit Keizer, acrobatische toeren uit te halen. Zingen kan hij niet en hij beschikt evenmin over het komisch talent van de Amsterdamse reus Jan van Albert, laat staan over de 'ijzeren schedel' van Billy Wells.

Cannon heeft maar één troef in handen en dat is zijn omvang. En zijn managers meten die omvang breed uit. Ze benadrukken bijvoorbeeld hoe lastig het reizen voor Cannon is. Hij past in geen enkel gangbaar vervoermiddel. Hij kan niet zomaar in

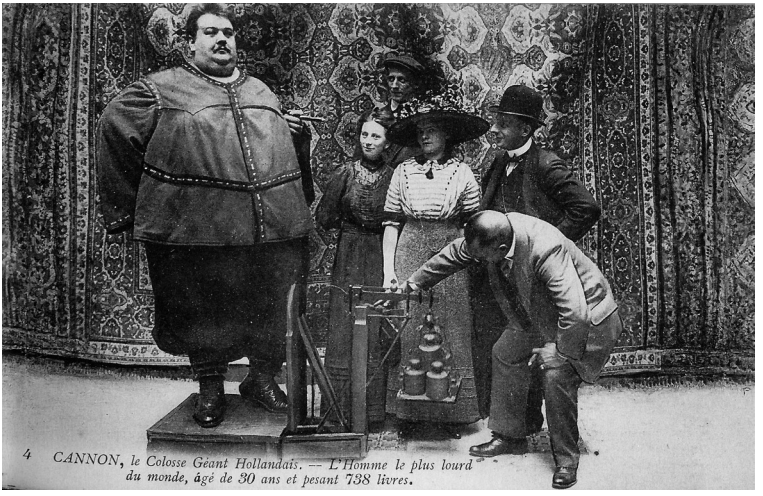

Cannon weegt evenveel als vijf 'normale' mensen.
(Collectie Wouter de Herder)

een taxi stappen, al was het maar omdat de treeplanken zouden afbreken. Wanneer hij zich verplaatst moet hij gebruik maken van een speciaal aangepaste auto. Ook ergens logeren is een probleem. Wanneer hij bij een hotel arriveert reageren de eigenaren

Sporten doe je belangeloos en zeker niet om een grote som geld op te strijken. De pers maakt er een grap van. Het zou namelijk best eens kunnen dat het duikelen niet alleen de spieren, maar ook de hersenen traint. Door het duikelen neemt de druk op de hersenen toe en dat heeft wellicht een positieve invloed op iemands vastberadenheid en denkvermogen.

Een 'waanzinnige vertooning'

Van Amsterdam naar Marseille duikelen, het is op zijn zachtst gezegd een bijzondere onderneming. In Takkenbergs tijd wordt met verbazing en verbijstering op zijn tocht gereageerd. Journalisten in binnen- en buitenland constateren dat onze Lieve Heer veel rare kostgangers heeft, maar dat deze manier om de kost te verdienen toch wel heel bijzonder is.

De Nederlandse kranten vinden de tocht getuigen 'van zin voor driesten humor' en een 'waanzinnige vertooning'. Met de actie van Takkenberg en andere wereldwandelaars is maar weer eens bewezen dat er 'meer gekken losloopen dan er opgesloten zitten'. Het wordt allemaal hoofdschuddend bekeken. Men vermoedt dat door al dat duikelen de hersens van de man in zijn voeten terecht zijn gekomen en dat zijn tenen uit zijn hoofd zullen steken. Anderen vinden het vooral een treurig gezicht en een 'roekelooze spotternij met de gave van gezondheid'. Ook schrijft een verslaggever dat hij het een 'droevig en weerzinwekkend schouwspel' vindt, 'een mensch onwaardig'. Takkenberg hoort thuis in een gesticht.

In België is de reactie niet anders. Men hoopt dat de duikelaar een 'zothuis' zal binnen tuimelen. In Frankrijk constateert men droogjes dat hij ter hoogte van Parijs het beste de afslag naar Charenton kon nemen. Charenton was een bekend gekkenhuis in Saint-Maurice. In Duitsland en Oostenrijk vindt men zijn reis een 'Höhepunkt des Blödsinns' en wenst men de

duikelaar een plek toe in een 'geräumiges Irrenhaus' en de Engelsen denken dat zijn manier van verplaatsen waarschijnlijk goed is voor de spijsvertering, 'though possibly a little unsettling to the brain'. De Amerikaanse *Evening Star* concludeert dat de duikelaar meer aandacht heeft besteed aan atletiek dan aan andere vormen van onderwijs. Bovendien lijkt het erop dat de nek en rug van de dappere 'tumbler' beter zijn ontwikkeld dan zijn hersenen.

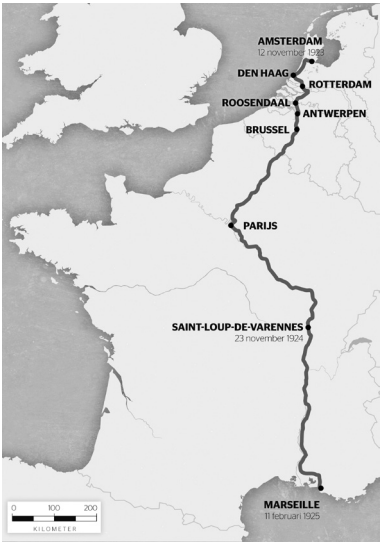

De tocht Amsterdam-Marseille.
(Bron: Rolf Rosing – Quest Historie)

Toch neemt een enkele, meer filosofisch ingestelde toeschouwer het ook wel voor Takkenberg op. In Frankrijk ziet de Franse journalist Clément Vautel hoe Takkenberg als een 'menselijk wiel' over de Parijse boulevard Raspail duikelt.[14] De journalist vraagt zich af of deze extravagante manier van verplaatsen zin heeft. Zijn antwoord: 'Rien du tout. C'est idiot.' Dat geldt in zijn ogen echter ook voor veel sportieve, literaire en wetenschap-

pelijke prestaties. Er zijn zat sporters, kunstenaars en wetenschappers die zich met veel inspanning verliezen in onzinnige projecten en uiteindelijk niets weten te bereiken. De wereld is gevuld met sportieve prestaties die geen enkele medaille opleveren, schilderijen die niemand wil kopen en wetenschappelijk onderzoek dat na jaren op dood spoor blijkt te zitten. We zijn het er ons niet van bewust, maar we zijn allemaal een beetje als Takkenberg. Uit ambitie, interesse of domheid veroordelen we onszelf tot dezelfde valpartijen. En die brengen ons *niet* naar Marseille!

Even wereldberoemd

Takkenberg en zijn vriend Willemstein konden waarschijnlijk goed rondkomen van hun briefkaarten. Ze moeten er honderden, zo niet duizenden, hebben verkocht. Vandaag de dag zijn er in webshops nog steeds tientallen te vinden. We moeten de

Ook in Marseille trekt de L'Homme-Roue veel bekijks.